

Despre compilație și plagiat

Prof. univ. dr. Paul MAGHERU

Articolul precedent despre fericire și plăcere, oferit spre publicare ziarului local Crișana, are legături implicite cu cel care urmează despre compilație și plagiat, pe care vi-l trimit cu prioritate pentru a cunoaște, dacă doriți să-mi răspundeți, părerea Dumneavoastră. Am ales pentru exemplificare o prezentare a vieții și operei lui Mircea Cărtărescu. În practica școlară, la orele de compunere, compilația poate fi folosită ca modalitate de învățare, alături de rezumat, comentariu, analiză literară, recenzie, caracterizarea personajelor, menite să dezvolte capacitatea de înțelegere, gândire și exprimare a elevilor. Față de eseu, de exemplu, care este o compunere liberă sau pe o temă dată, creatoare și personală, compilația este o formă reproductivă de învățare.

Considerațiile care urmează își propun să reabiliteze conceptul de compilație, prea frecvent folosit cu conotații exclusiv negative și asimilat cu plagiatul. Etimologic termenul provine de la lat. *compilatio* - compilare, adunare de la unul și de la altul (de acte), de la *compilo-are-* a jefui, a prăda; (fig.) ~ *sapientiam alicuius* - a fura știința cuiva. Nu de puține ori, mai ales în evaluarea unor lucrări de cercetare științifică, compilația este asimilată cu similitudinile sau plagiatul. Plagiatul este un cuvânt francez, din *plagier* - a lua, a fura ideile, expresiile, invențiile cuiva și a le prezenta drept creații proprii; a publica pe numele tău fragmente din lucrarea altcuiva, cu alte cuvinte a comite un furt intelectual. Compilația, chiar dacă etimologic trimite la furt, în înțeles pozitiv, ca formă de compunere școlară, înseamnă rezumarea cu propriile cuvinte și înțelegere a textelor unor scriitori de regulă celebri, cu indicarea obligatorie a surselor. În acest înțeles, compilația poate fi un concept de procedură și evaluare pozitivă. În toate situațiile compilația, întocmai ca rezumatul sau celelalte forme de compuneri după texte literare, are un caracter reproductiv, nu inovează, nu inventează, nu crează nimic în plus față de textul original. Între compilație în sens pozitiv și plagiat se poate face aceeași separație ca între efort propriu și furt, activitate reproductivă, parafrazăre și copie mecanică sau șablon. *Nihil nove sub sole* (Nimic nou sub soare) spunea Eclesiastul, cu referire la Dumnezeu, la Creatorul lumii, în afară de cunoaștere, cum le place laicilor să spună.

Cunoașterea începe de la intuiția vie la cele mai complicate forme ale gândirii reproductive sau creative, printre care și compilația. Etimologic cunoașterea derivă de la indo - europeanul *gnâ* - a cunoaște, de unde latinescul *gnarus* - cel care cunoaște, care știe, om bine informat, narator. De la același vechi radical provin și derivatele cognoscibil, incognoscibil, ignorant. Istoricii și criticii literari fără să vrea sau fără să știe compilează, în sens pozitiv, fiindcă despre scriitori și opere nu poți să scrii decât ce se cunoaște din alte surse. Se cere pentru aceasta însă un buchet de capacități și calități esențiale, intelectuale și morale, talent și onestitate științifică. Un alt atribut al compilației bine întrebuințate este conciziunea, capacitatea de a exprima cât mai multe lucruri în cât mai puține cuvinte, ideal al teoriei informației din toate timpurile. Cehov avea obiceiul să scrie și să pună în fruntea nuvelor sale deviza „ Conciziunea este mama talentului”. Când scrii un articol, un tratat de istorie, teorie sau critică literară nu poți evita în cunoștință de cauză compilația, care inteligent și cinstit asumată poate deveni o dovadă a talentului. Compilatorii cinstiți, cum ne place nouă să-i considerăm pe unii imitatori, știu să reproducă în cuvinte simple, pe înțelesul tuturor scriitori și opere oricât de dificile. Conciziunea, *multum in parvo*, capacitatea de a exprima mult în puțin, este un semn al talentului.

Plagiatul, am spus de la început este cu totul altceva. Dacă compilația poate evita furtul intelectual, plagiatul este un furt în toată regula. Unii asimilează plagiatul cu pastișa. A pastișa înseamnă a imita, a copia. Pestișa este o lucrare de artă care imită stilul, maniera unui scriitor sau artist ilustru, imitație fără valoare. Pestișa se apropie mai mult de epigramă (de la gr. *epi* - deasupra, *gramma* - literă, inscripție), specie a poeziei lirice, de proporții reduse care satirizează sau ironizează elemente negative ale unor caractere omenești, situații rizibile, opere, stiluri. Față de pestișă și epigramă, plagiatul este ceea ce în utilizarea computerelor se numește *copy paste* (copiază și lipește sau inserează), deci o copie fidelă a unei expresii, fragment sau text, fără a indica autorul, copie mascată până la depistare și sancționare.

Recomandăm celor preocupați de tot felul de examene, de evaluare națională, bacalaureat, admiterea la facultate, licență, masterat, doctorat, cartea *Plagiatul la români*, Editura ARC, 2004. Cititorii

vor găsi aici, alături de numeroase suspiciuni de plagiat la scriitori români, celebra acuzație falsă, prefabricată a lui A. C. Ion(escu), Aion, la comediile lui I. L. Caragiale în procesul apărut de avocatul și scriitorul B. Șt. Delavrancea. În orice situație, compilația nu lipsită de talent, onest întrebuințată trebuie deosebită de alte forme de imitație, influență, parafrizare, pastişă, epigramă și plagiat, așa cum am încercat să demonstrăm și noi în acest articol.

În ce ne privește, ca profesor și autor de mai multe cărți, mai ales de istorie și critică literară, recunosc, fără jenă sau orgoliu, că mă simt un compiler talentat, în înțelesul pozitiv, constructiv al termenului. Obiectul compilațiilor literare sunt de cele mai multe ori critici înnașcuți, celebri, cu judecăți corecte, personale. Scriitor te naști, dar te poți naște și critic literar talentat, chiar genial, cum au fost la noi George Călinescu sau Tudor Vianu. Genialitatea însă este un atribut incompatibil cu compilerul oricât de talentat. Cei mai mulți critici literari s-au făcut prin cultură, studiu intens și lecturi directe. Dorim în continuare să demonstrăm acest lucru printr-o prezentare a vieții și activității literare a lui Mircea Cărtărescu, unul dintre cei mai apreciați scriitori postmoderniști de astăzi, propus de două ori pentru Premiul Nobel pentru literatură, fără să cunoaștem încă precis motivația care este sau ar putea să fie pentru această înaltă distincție. Înainte însă ne întrebăm retoric, fără să așteptăm vreun răspuns, câți dintre amatorii de literatură l-au citit pe Cărtărescu, câți au rezistat la lectură, dar mai ales câți l-au înțeles? Compilația noastră sperăm să răspundă la toate aceste întrebări.

Mircea Cărtărescu s-a născut poet. Cicero, cel mai mare orator latin, spunea că „poet te naști, orator te faci”. Poezia ține de artă, oratoria de știință. Oratoria este meșteșugul, priceperea de a te exprima frumos, bine și convingător, după reguli care pot fi învățate. Mircea Cărtărescu este poet înnașcut, dar și orator, om de știință făcut prin cultură, studiu și lecturi laborioase. Mircea Cărtărescu s-a născut la București, în 1956. Școala primară o face în cartierul în care s-a născut, liceul la Cantemir Vodă din București, după care va urma cursurile Facultății de Limba și literatura română. Simțindu-și de tânăr favoarea darului poetic, Mircea Cărtărescu debutează cu poezie, dar va scrie și proză scurtă. Frecventează cu regularitate *Cenaclul de luni* al studenților bucureșteni, condus de Nicolae Manolescu, și *Cenaclul Junimea* al lui Ovid S. Crohmălniceanu. Membrii cenaclurilor studențești n-au ezitat să proclame că fac parte dintr-o generație nouă, „generația optzecistă”, care în opinia lor ar prefigura viitorul. Sentimentul apartenenței la aceeași generație postmodernistă este întărit de publicarea a două volume de poezii în regie proprie, la Editura Litera: *Aer cu diamante* (1981), cu poezii semnate de Mircea Cărtărescu, Traian T. Coșovei, Florin Iaru, Ion Stratan. Al doilea volum, intitulat *Cinci*, prefătat tot de N. Manolescu, îi cuprinde pe cei patru la care se mai adaugă Alex. Mușina, Bogdan Ghiu, Ion Bogdan Lefter, Romulus Bucur și Mariana Marin. Debutanții cu proză scurtă sunt publicați în volumul colectiv cu titlul ofensiv *Desant '83*, cu o prefață de Ov. S. Crohmălniceanu. Printre cei antologați se numără Mircea Nedelciu, Ștefan Agopian, Mircea Cărtărescu, Gheorghe Crăciun, George Cușnarencu, Ion Groșan, Daniel Vighi și alții.

Conștient că geniul, talentul, opera literară este, după cum aprecia inventatorul american Thomas Edison, 1% inspirație și 99% transpirație, Mircea Cărtărescu se va iniția singur în literatura care se scria în timpul său și în 1999 publică lucrarea *Postmodernismul românesc*, de care aparținea și el, motivat și de angajamentele universitare. În prezent este profesor universitar doctor la Facultatea de Litere a Universității din București. La o întâlnire recentă cu publicul cititor Mircea Cărtărescu amintea că în 1989 era cu o bursă de studii în America și că putea să rămână acolo, dar a procedat aleatoriu, a dat cu banul și i-a ieșit stema țării, așa că s-a întors acasă. Sorții i-au fost favorabili, fiindcă romanele majore, în versuri sau proză, *Levantul*, *Orbitor*, *Solenoid*, mai recent *Theodoros* au fost scrise și publicate după 1990. Înainte de a scrie teza de doctorat despre *Postmodernismul românesc*, publicată în anul 1999, Mircea Cărtărescu își avea deja experiența proprie și o vastă bibliografie de specialitate. Avem în vedere în primul rând cartea lui Gianni Vattimo, *Sfârșitul modernității*, *Condiția postmodernă* de Jean François Lyotard, dar mai ales cartea lui Hassan Ihab despre turnurile (schimbările de direcție) ale postmodernismului, *The Postmodernism Turn. Essays in Postmodern Theory and Culture* (Ohio State University, 1987). Teoreticianul american, de origine egipteană, stabilește câteva trăsături fundamentale ale postmodernismului care îl deosebesc de curentele literare premergătoare, pe alocuri mai greu de separate de modernismul din care s-au desprins: indeterminarea, aleatoriul, hazardul,

ambiguitatea, fragmentarul, deconstrucția, carnavalizarea, ironia, imanența, coborârea în natura intimă și subconștientul scriitorului. Toate aceste trăsături, fără să vrea și fără să știe, dar în spiritul timpului, le vom întâlni și în scrierile lui Mircea Cărtărescu, așa cum urmează să le explicităm cu specificul lor național, cărtărescian.

Mircea Cărtărescu, *Levantul*, a apărut pentru prima oară la Editura Cartea Românească, în 1990. *Levantul* este o regiune geografică nedefinită precis, situată în cea mai mare parte în Orientul Mijlociu. În italiană *levante* înseamnă care se ridică, soare răsare. Asociat cu negustorii sau domnitorii din Fanar, un cartier al Istanbulului, levantinul a dobândit și sensul depreciativ de necinstit, ipocrit, intrigant. Romanul, de fapt o epopee, mai exact o anti-epopee în versuri, prezintă călătoria dinspre Levant la București a unui tânăr revoluționar care, cu ajutorul unui grup de prieteni (un pirat, un inventator, un francez, o tânără căzușă, adepta unei cauze secrete) reușesc să înlăture domnitorul fanariot de la București. Recunoaștem în acest roman aproape toate procedeele scriitorilor postmoderniști care, fără orgoliul originalității depline, își propun să facă literatură din literatură prin procedee ca pastașă, colajul, parafraza, citatul, parodia, ironia sarcasmul, calamburul, metatextualitatea, prin care opera se îndreaptă spre ea însăși și biografia ascunsă a scriitorului. În *Levantul* se parodiază autori cunoscuți și mai puțin cunoscuți din literatura română, precum Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung, Costache Conachi, Anton Pan, Mircea Eliade, Vasile Alecsandri, până la poezii secolului XX: Tudor Arghezi, Ion Barbu, Șt. Aug. Doinaș, Nichita Stănescu etc.

Orbitor, în trei volume, *Aripa stângă*, *Corpul*, *Aripa dreaptă*, apărute la Editura Humanitas, în anul 2007, la 17 ani după *Levantul*, ilustrează cu aceeași perseverență aderența la principiile estetice ale curentului postmodernist. *Orbitor* este un roman al copilăriei între trei și șase ani, după care urmează vârsta conștiinței de sine, când puiul de om își pierde inocența și trece din planul copilăriei în cel social, un roman deopotrivă vizionar și autobiografic. Personajul-narator Mircea, cu prenumele autorului, oferă o tentă autobiografică romanului, autorul împrumutând numele său personajului principal. Recunoaștem în acest roman spațiul copilăriei autorului, Bucureștiul, cartierele Floreasca, Voluntari, strada Ștefan cel Mare, Oborul, Aleea Circului. Autorul descrie cu aplecare blocul în care trăiește, curtea, subteranele blocului, casa scărilor, apartamentul prin fereastra căruia se vede lumea din afară, satul Tântava, care se opune orașului, cu oameni reduși la nevoia primară de a se hrăni și care trăiesc numai fiindcă n-au murit încă. Fragmentarismul este o altă trăsătură importantă a postmodernismului. Universul celor trei volume cuprinde fragmente, secvențe, unite într-un colaj compus din aspecte ale realității și imaginației.

Solenoid, cu un titlu greu de înțeles, a apărut la Editura Humanitas, în 2015, și reia teme și personaje din alte scrieri ale sale, oferindu-le o nouă perspectivă. Acțiunea este relatată de către protagonist, care își asumă rolul de personaj-narator, reprezentând în același timp, un alter-ego al autorului. Acesta este profesor de limba română la o școală generală dintr-un cartier al Bucureștiului. Evenimentele se petrec înainte de 1989, iar atmosfera este sumbră, cenușie, oamenii simțindu-se ca niște prizonieri în acest peisaj. Personajul achiziționează o casă sub formă de vapor, echipată cu un solenoid care elimină gravitația și facilitează levitarea. Solenoidul este un mosor, o bobină electrică sub formă de cilindru, tub sau canal, fără miez feromagnetic, favorizând în felul acesta levitarea, adică menținerea unui corp în aer fără sprijin, doar prin puteri considerate supranaturale. A levita înseamnă a fi menținut în aer fără sprijin mecanic, doar cu ajutorul unor forțe sau acțiuni la distanță sau câmpuri magnetice, gravitaționale. Acest obiect în formă de solenoid sugerează în roman puterea de a-și ridica în aer propriul corp și de a-l menține prin puterea voinței. Autorul descoperă și alți selenoizi ascunși în propria cutie craniană, pe care încearcă să-i pătrundă discret, în natura lor intimă, și de pe acest tărâm necunoscut să combată tragedia condiției umane.

Theodoros, Editura Humanitas, 2022, este cea mai recentă apariție a scriitorului Mircea Cărtărescu, declarată bestseller la Târgul de carte Gaudeamus din 2022. Prezentarea romanului valorifică o recenzie a jurnalistului Realdó Tokacs, afișată pe Internet, deci devenită bun comun, inclusiv pentru cititorii interesați de curentul postmodernist. *Theodoros*, după relatarea lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri, era un băiat de slugă crescut la moșia de la Ghergani și devenit, după aventuri aproape neverosimile, împăratul îndepărtatei Etiopii. Se reiau în această carte legendele care circulau

prin târgurile valahe de acum două secole; haiducii lui Iancu Jianu; zapcii agiei, ciuma și zmeiele Bucureștilor din vechime; povestea de mărire a lui Alexandru Macedon; rătăcirile lui Napoleon Bonaparte în stepele nesfârșitei Rusii; lupta unui general mongol cu regale Ger din Valahia; pirații din Arhipelagul Grecesc; Iudeea împăratului Solomon; Kebra Nagast-carte sfântă etiopiană, insomniile reginei Victoria și Biblia însăși.

Avatarurile lui Theodoros pornesc de la trei visuri în viață: iubire, mărire și mântuire. Pentru a-și afla dragostea, eroul va pândi pe lângă ziduri ferecate de conace, se va cățăra spre cer pe frânghia celui mai înalt zmeu înălțat peste târgul Bucureștilor, se va lupta cu Zburătorul-rivalul de neînvins, va căuta în paturi și în trupuri străine ostoirea dorului care îl consumă. Va purta în sân icoana iubitei, până în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. Pentru a-și dobândi mărirea, băiatul de la moșia valahă va sorbi însetat poveștile lui Alexandru Macedon și ale lui Napoleon Bonaparte. Va fi zapciu și haiduc, apoi pirat în largurile arhipelagului grecesc, vânat de turci și de englezi. Va strânge bogății și-și va împlini împărăția-prin vitejie și viclenie, ucidere, siluire și convingere fanatică- tocmai în țara îndepărtată a Etiopiei. Se va întrezări pe sine drept prieten epistolar al reginei Victoria ca mai apoi să o desfidă și să-i înfrunte armatele într-o ultimă fortăreață, într-o ultimă bătălie. În sfârșit, pentru a-și căuta mântuirea, Theodoros va sparge lacătele bisericești din Ghergani, va căuta simboluri ascunse în ostroavele din Grecia, va adăsta pe la mănăstirile din vechime învățând pe de rost textele sfinte, va privi necugetat chiar în taina supremă a Chivotului Legământului. Va trăi mereu tras de arhangheli în sus și de diavoli în jos, pentru că e om și pentru că oamenii sunt întotdeauna câmpul de luptă dintre Bine și Rău.

Theodoros se prezintă ca o îngemănare de povești paralele și planuri temporale care arată, pe lângă posesia desăvârșită a limbii, în toate variantele posibile, erudiția și imaginația prodigioasă a autorului. Cititorii vor recunoaște în acest roman, ca și în scrierile precedente, procedee obișnuite ale artei postmoderniste, ale cărților făcute din cărți, prin pastişă sau imitare superioară, fragmentarism, parodie, ironie, metatextualitate, coborârea în propriul subconștient și memorie prin reciclarea creației înaintașilor. „N-am scris niciodată literatură ca să public cărți, îmi place să mărturisescă autorul, ci ca să trăiesc în ele” și, am adăuga noi, să-i cunoască mai bine pe oameni, combinând vizionarul cu realitatea și propria experiență de viață.